

UME ERDELDUNEN EUSKARAREN INGURUAN

Donostia, 1986-IV-25

Paki Arregi

Euskalerrian, elebitasuna eskoletan sartu denez geroz batikbat, irakas ereduak eta azterketa ereduak ematen dituzten ondorioak ikusirik, era askotako beharrak nabari dira. Hauetako batzu ebaluaketa sistemari eta hizkuntz ereduari berari dagozkionak dira. Hizkuntzen inguruan dauden teoriak, ondorengo gramatikak eta joera didaktikoak baldintzatzen dituzte, eta azkenik hauek denak dira hizkuntzaren irakaskuntzari eragiten diotenak.

Irakaskuntzako gai gehienen antzera, hizkuntzak ere baditu jomuga eta helburu batzu, baita programa, metodo eta bitarteko zenbait ere. Guzti hauek, aurretik hizkuntzari buruz dagoen ezagutzan oinarritzen dira gehienetan; zaila baita adibidez perpausean bukatzen den gramatika batez baliatu, hizkuntza komunikazioa bezala bultzatzea, horretarako behar diren zenbait erreferentzi, gramatika era horrek eskaintzen ez dituelako. Hizkuntza komunikabide bezala irakasteak, perpausaz gain dauden lokarri, ohitura, legeak eta beste bilatzen eta egokitzen saiatzea eskatzen du.

Azkeneko bi hamarkada hauetan, hizkuntzaren irakaskuntzan egin diren aurrerapenak nabarmenak izan dira. Aurrerapen hauek bi lekutatik etorri dira: Hizkuntza baten irakaskuntzaren inguruan sortutako beharrei erantzunak emanez etorri diren bideak dira batetik, eta, linguistika alorretik ere, hizkuntza zentzu zabalago baten ikusteko egin diren ahalegi- netatik besteak. Bi ikusmira ezberdinetatik, baina hala ere bai batzu baita besteak ere, saiatu dira hizkuntza gizarteko elkar ekintza baten barruan, komunikazioak duen hitzezko konprezio edo zehazte bezala ikusten.

Irakaskuntza, ondorioetatik neurtzen da bestalde, ondorioetatik hasi eta prozedura osoa da errebisagarri. Ebaluaketak, ez du emaitzen neurketa bakarrik zereginizat, hortik hasiko bada ere, objektua eta bere ezagutza ere kuestionatzea bidezkoa da, kasu honetan hizkuntza komunikazio ikuspegitik.

Lan honetan, bost urteko haur erdeldunek euskararen aprendizaiari agertzen duten neurria laburki bederen, ikusi ahal izango da. Ez ohituta gauden neurgailuekin, saiakera gisa, beste era batera ikusten ahaleginduko gara; ikuspegi hau, zati haundiagotan egina azalduko da, testuan eta bere zati diren enuntziatueta jarriko dugu erreparoa. Haur hauek guztiak, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak eraturako "B" eredu zeramatan zentroetakoak dira. Eskola hauek, ordea, giro aldetik ezberdinak ziren, hau da, ingurugiroa oso euskalduna zuena, ingurugiroan erdara ere sartzen zena, elebiduna; eta azkenik hirugarren motakoak nahiz eskola egun erdian euskaraz eman, inguru giroa erdelduna zutena. Hizkuntza bat irakasteko, inguruak garrantzi handia du eta inguruaren arabera ematen dira normalki ondorioak ere. Dena den, hemen, hizkuntza aldeko alderdi batzuei bakarrik begiratuko zaie.

Haur hauei hizkuntza test baten bidez atera erazi nahi izan zitzaizkien ze euskara zuten, ze nolako hutsak egiten zituzten, erabiltzen zuten euskarak zerbait komunikatzeko balio zuen, t.a. Probak, zenbait alderdi ezberdin bazituen: Hiztegia, esaldien sintasi egitura, ekintza batzuen adierazpena eta bi kontaketa. Azkeneko hauek irudizko euskarria zuten eta lehenengoa, inkestatzaileak aurrez agertua izan zen; bigarrena bat batean asmatu behar zuen haurrak, baina honek ere irudia zuen euskarri. Hemen, lehenengo zatian, haur baten kontaketa ikusiko da testu ikuspegi, bigarren zatian, beste kontaketa ikusi ahal izango da, baina zenbakitan, hau da, haurrek azaltzen duten neurria, testuan, enuntziatueta eta perpausetan. Bigarren zatian azalduko diren haurren kopurua 63-koa da eta ematen diren neurriak, eskola tipo bakoitzeko, banaz bestekoak eta porzentaiak dira.

1. Testua

Kontaktaren aurkezpena

Kontaktak, esan berria dugun bezala, biak diferenteak ziren, prozeduraz behintzat. Lehenengoa, inkestatzaileak agertu egiten zion haurrari hitzez; ondoren haurrak, entzundako erreferentzia horrekin eta irudiak berari esaten zionarekin, kontaketa osatzen zuen ahoz. Haur txikiak zirenez, guztia kazetaz jasotzen zitzaizkien. Bitarteko hau, nahiz luze samarra gertatu, gero testuak aztertze beharko ziren xehetasunak eskainiko zituelako egin zen.

Kontaktaren emaitza. Erantzuna (haur batena), hau izan zen:

"Hemen, Nerea bere gelan... hartu du guraizea eta egin du neska, txakurra..."

eta gero pentsatu du:

– Zer egingo det?

– Badakit, ilea mozten...

eta gero Nerea amatxo sartu da eta esan du:

– Nerea, zer ari zara egiten?

– Ilea mozten, ari zara, ari da...

eta gero esan du amatxo:

– Etorri nerekin, goazen ispilura ikusten, eta joan da eta ikusi du Nerea, ikusi du oso itxusi.a zegoela eta triste gelditu da.”

Kontaktaren azterketa

Emitza honen analisisia, gramatika eredu normalez eginez gero, huts nabarmenenak morfologia sailekoak dira:

- Amatxo, Nerea; amatxoK, NereaK-en ordez.
- Nerea amatxo; NereaREN amatxo-ren ordez.
- Ari zara, ari da; ARI NAIZ-en ordez.

Hizkuntza normaletik desbideratze hauek, gure eskoletan oso kon-tuan hartuak izaten dira eta berprogramaketan, hauei ekingo zaie berezi-ki. Ikaslegoari oso txukun erakutsiko zaizkio kasuak, aditzak eta gainera-koak, baina, zatikaturik, hau da, unitate txikietan banaturik, zabalerarik gehiena perpausak bere izen sintagma eta aditz sintagmatekin osatuko du.

Ikuspegi honetaz bakarrik baliatzen bada, gure hizkuntzarekiko ira-kaskuntza mugatuegia egiteko arriskua dago. Honek ez du esan nahi pauso hau beharrezkoa ez denik, errealitate hori zabalagoa eta konple-xoagoa denez, berarengana hurbiltzeko analisi zorrotzago baten atzetik joatea derrigorrezkoa dirudiela bakarrik.

Kontaketa testu ikuspegiz

Ikusitako haurren emaitza hori, bere osotasunean hartu nahi bada, hau da, hizkuntz komunikazioa aztertzeko unitate bezala, ikusitako hiz-kuntz muestra hori, beste era batera irakurri beharko litzateke. Testua

komunikazio oso bat bada (1), kontaketa horretan gogoan izan beharko da hori.

Testu honen azterketan hasi baino lehen kontuan hartu behar da lehen esandakoa: Irudi batean oinarritua dela, irudiaren hitzezko agerpena dela. Bestalde, haurren adin eta hizkuntz bereizgarriak gogoratu, testu honetan egin diren perdesak ere, neurri batean, irudiak berdintzen dituela. Horregatik, haurrak egindako hutsak, ez dute derrigorrez eragozten testuaren mezua.

Testuaren tipologia. Testu hau aztertzeko bide bat baino gehiago har daiteke, ez zehatzegiak (2), baina, hala ere, hurbil erazteko gai dira. Testu hau ezaguna da, jakina da aurrez, zer nolakoa den eta zer berezitasun dituen, baina, ezagutzen den hau klasifikatzeko dauden eruedetatik bat aukeratu da. Eredu hau, SANDING, B.-K (1975) (3) proposatua izan zen eta honetaz baliaturik ikusiko da, sarrera gisa, testuaren tipologia.

Eredu hau hogeai adierazlez osatua dago, eta adierazle bakoitzak hiru aukera ditu: (+), (−) eta (±), gehi, ken eta gehiken ikurren bidez.

Testu honen bereizgarri nagusienak, hauek dira

1. (+ Ahoz.)	: Testua ahozkoa da.
2. (− Batbat.)	: Ez da bat batekoa, irudizko euskarria duelako eta aurrez agertu zaielako.
3. (+ Bakarizk.)	: Bakarizketa da.
4. (± Elk-bakar.)	: Elkarrizketa duen bakarizketa da.
5. (+ Lek-har.)	: Hitzuna eta entzulea leku berberan daude.
6. (+ Den-jak.)	: Denbora jakin batean ematen da komunikazioa, adibidez eskutitza ez da denbora jakinean ematen.
7. (+ Entz-har.)	: Esaten dena entzuten da, hots harreman zuzena dago.
8. (+ Has-jak.)	: Testuak hasera jakina du irudiak agintzen duelako.
9. (+ Buk-jak.)	: Testuak bukaera jakina du.

(1) LAZARO CARRETER. "Diccionario de términos filológicos" (1974), 391 orr. Ed. Gredos, Madrid.

DUBOIS, J. "Dictionnaire Linguistique" (1974), Paris.

(2) CICOUREL. Three Models of Discours Analysis: The Role of Social Structure". Discours Processes 3.

ISEMBERG, (1978) eta WERLICH (1976), ikusi BERNARDEZ, E. (1982) "Introducción a la Lingüística del Texto". Ed. Espasa Universitaria, 217-219 orr.

(3) Eredu hau (2), oharrean aipatutako liburuan ikusi, 222. orr. Lan honetan, eredu hori zerbait laburtua eman da, baina oraindik gehiago egokitu eta labur daiteke, testu eta kontestu alderdiak bereziaz.

- 10. (− Egit-ber.) : Testuak ez du konbentziozko egitura be-
rezirik.
- 11. (+ Gai-ber.) : Gaia ere irudiak mugatzen du neurri ba-
tean.
- 12. (+ lgo-P.) : Interakzio era honetan, aditza hiru pertso-
netan erabili da.
- 13. (+ 2.P.) :
- 14. (+ 3.P.) :
- 15. (± Agint.) : Agintekera eman da lehenengo eta bi-
garren pertsonetan.
- 16. (± Ad-den-mug.) : Testuak ez du berez aditz denboraren
mugarik, baina gaia nolabait emana dagoe-
nez, (±) horrela klasifikatu da.
- 17. (+ Labur.) : Testu honetako elipsiak laburdura beza-
zala eman dira.
- 18. (+ Errep.) : Ikusi du Nerea, ikusi du... errepikapena
bezala hartu da.
- 19. (+ Bes-Adier.) : Beste adierazle batzu. Hitzez aparte, iru-
dia erabili da.
- 20. (± Hiz-Berd.) : Hiztunen arteko berdintasuna, honela iku-
si da (±), ze, nahiz hiztuna eta inkesta-
tzailea izan, haien arteko harremana fami-
liarra izan baita.

Horrela SANDING-ek adierazgarri hauen konbinaketaren bidez, tes-
tua laburtu eta argitu egin nahi du. Hori lortzeko prozedura, konbinazio
posible guztiak egitea da, emandako elemento horiekin; ondoren, emai-
tza ezberdin bakoitzari tipologian izen bat ematen dio. Eredu honen
desarrolloa nahiko zabala gertatzen da, behar bada berrerraketa bat behar
du, laburtuz, erabilgarriagoa izan dadin.

Adierazgarri horiekin, klasifikapen koadro bat egiten du eta hemen,
testu adibide batzu ipintzen ditu: Eskutitza, iragarkia, irratiko berriak eta
famili giroko elkarrizketak. Eta hauen ondoan, hona gure testua ere:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Eskutitza:	−	±	±	−	−	−	−	+	+	−	±	+	+	+	±	±	±	±	+	±
Iragarkia:	±	±	±	±	±	±	±	±	±	−	±	±	±	±	±	±	±	±	±	−
Irrat. ber.:	±	−	+	−	−	+	+	+	+	−	−	−	−	+	−	+	−	+	+	−
Fam. elkar.:	+	+	−	±	+	+	+	±	−	−	−	+	+	+	±	±	±	+	±	±
Testu hau:	+	−	+	±	+	+	+	+	+	−	+	+	+	+	±	±	+	−	+	±

Hemengo testua, beste hauekin konparatuz, famili giroko eta irratiko berrien inguruan agertzen da. Irratiko berriak badute euskarri bat, berria bera batetik eta bestetik irratilariak berak badu halako askatasun bat, berak nahi duen ikuspegia ere sartzeko. Famili giroan berriz, prestaturik ez dago ia ezer, berezitasunik nagusiena bat batekoa izatean datza. Testu honek, edukina bera famili girokoa du, testuan azaltzen diren personaiak, tresnak eta gainerakoak. Hala ere, testuak baditu beste bereizgarri batzu, eta hauek famili girotik apartatu egiten dute; hauek prozedurari dagozkionak dira: Testua ez da bat batekoa, eta, neurri estu bat ez badu ere, badu, halako kondizionante bat, irudia. Baldintza honek egiten dio irrati-ko berrien ereduaren hurbilean ere agertzea.

Bi eredu horien zatiekin egindako testu hau, eskola giroko testua da. Oraingo eskola testua bezela izenda daiteke, baina eskolan testu mota asko izaten dira eta horregatik eredu hau, haserako interesgarria bada ere gehiago landu beharrekoa da, testuak zehatzago erabakitzeko gai izan dadin, testu bakoitzak dituen hizkuntz era ezberdinak azpimarkatuz. Kasu honetan eta kontaketa denez, aditz aldetik hirugarren pertsona dugu gidari, baina beste ikuspuntu batetik, haurren hizkuntzaren ikuspuntutik, aditz pertsonetan lehenengo eta bigarren pertsona erabiltzeak, agintezko edo enfatiko erako hizkuntz elementuak erabiltzeak t.a. haur-hizkuntzara hurbiltzen duela ez dago dudarik. Testuaren egoera, pertsonen arteko interakzioak eta testua egiteko erabili diren prozedurak, elkarrekin zer ikusi haundia badute ere, hemen, testuaren hizkeraren ezaugarri batzu hizkeraren azaltzen adierazten saiatuko gara; lan honek leku eta denbora mugatu batzu dituelako.

Testuaren komunikazio neurria eta bere egitura

Gaian sartu baino lehen aipatu behar da testutzat zer ulertzen den. Testua, komunikazio osoa duen hizkuntz gorputza da. Komunikazioa bestalde era askotakoa izan daiteke, baina dena den komunikazioa ematen duen hizkuntz zatiari deituko zaio testua. Zentzu honetan, testua izan daiteke, hitz bat, perpausa bat edo perpausaldi bat edo baita eredu normaletik at dauden beste hizkuntz eredu batzu, edo liburu oso bat ere. COSERIU-k, hizketa produktu partikular bezala ikusten du, autore honentzat hizketa produktu bezala, hori izango litzateke testua. Bestalde, linguistikaren historian izan diren hainbat saio, hiru hauen inguruan egon daitezke: Hizkuntzaren unitate adierazgarria perpausa da eta testua, perpausen bildumak egingo luke; hau da, testua perpausen zabalkundeetan ikusten dute, adibidez, HARRIS, Z.-rena. Beste jarrera bat ere izan da, honen barruan, Testu gramatika sortzen da, hizkuntz elementuak eta semantiko elementuen azterketaren ondorio bezala; hauek testua hizkuntzaren paradigmen eraikitze bat, baina eraikitze hori sintagmatikoa da.

Postura honetan, beste batzuen artean, HJELMSLEV, dago. Hauen ondoan, hirugarren joera bat, hauentzat testua da hizkuntzaren unitateetan adierazgarriak nagusiena, eta honen analisiaren bidez Testu Teoria batera iristen dira, hemen, PETOFI, VAN DIJK, DESSLER, RIESER, ISEMBERG, t.a. izan ziren, hauek testu ikuspegia, perpaus ikuspegia baino osatuagoa bezala ikusten dute.

Azkeneko multzo honetan bertan ere, badira elkarrenganako hainbat ezberdintasun, hala ere, guztiak aitortzen dute testuak duen komunikazioarekiko lokera.

Testu hauekin egin den azterketan saiatu da hirugarren joera horretara hurbiltzea, haurraren testua, bere komunikazio egoeraren ikuspegitik ikusi ahal izateko. Dena den, esan beharrekoa da, komunikazio egoera, hemen agertzen den baino askoz zabalagoa dela; hemen, juxtu-juxtu, irudia? eta bere egoera hartuko da komunikazioaren ezaugarri bezala; baina hau askoz zabalagoa da, elkarren arteko hizketa hori bi pertsonen artean egiten da, leku konkretu eta denbora jakin batean; horregatik, bakoitzaren uste, ezagutza, siniste, ohitura, portaera, eta beste hainbat faktorek osatzen dute egoera hori; hau da hemen ikusiko den egoera horren estalpean, gizaki eta giza talde oso baten kultura dago bere xehetasun guztiekin.

Aurkeztutako testuaren egitura ikusi nahi bada, era honetara deskribatu daiteke:

TESTUA

KOMUNIKAZIO EGOERA

Haurra gela batean mahai ondoan eserita, goraizeak eskuan dituela zenbait irudi moztan azaltzen da.

Esku batean ile mataza bati heldu, bestean goraizeak dituela, ilea mozteko jarreran dago.

Azkeneko ile zirrizta moztan ari denean, emakume bat atean dago, bere aurpegian arrotz jarrera du.

Ispilu aurrean daude emakumea eta haurra; honek aurpegi tristea du.

HIZKUNTZ GUNEA

“Hemen, Nerea bere gelan... hartu du guraizea eta egin du, neska, txakurra...

eta gero, pentsatu du:

—Zer egingo det orain?

—Badakit, ilea moztan...

eta gero, Nerea amatxo sartu da eta esan du:

—Nerea, zer ari zara egiten?

—Ilea moztan ari zara, ari da...

eta gero, esan du amatxo:

—Etorri nerekin, goazen ispilura ikusten, eta

joan da eta ikusi du Nerea, ikusi du oso itxusi.a zegoela eta triste gelditu da.”

Testu hau bi adarrez osatua dago, testu guztiak bezala. Hizketan hasterakoan emana den egoera (4), kasu honetan gainera irudia, beste kasuetan, hiztunak entzuleaz eta bere egoeraz duen ustea, hau da, hiztunak esango duenaz entzuleak dakiena, hiztunaren ustez. Informazio berria ematerakoan, entzuleak dakienaren edo hiztunak dakiela suposatzen duenaren gain egingo da (5).

Bi adar horien lokera Pragako eskolari zor zaio eta lehenbizi perpaus mailako azterketera aplikatu bazen ere, ondoren testu linguistikak bereganatu du alderdi hau. Testu linguistikan, esan dugun bezala diferentziak eta haundiak daude, baina alderdi honen kontsiderazioa ere guztiak aintzat hartzen dutela dirudi, hiztunaren komunikazio neurriaren adierazle baitira. FOSSESTOL-ek (6) hau dio: "Tema eta rema ez dira beti bereizgarri azaleko egituraren bidez. Tema eta rema sakoneko mailan defini daitezke, banaketa honen bidez, semantiko eta sintaktiko zentzua erabakitzen baitute." Testua azertzerakoan, egoeraren berri emateak, hizkuntz komunikazioaren maila ulergarriagoa egiten baitu eta era berean baita hizkuntz analisia erreztu ere.

Testu honen lehenengo adarrean, egoera bat agertzen da eta bigarrean hizkuntzaren bidez bere pareko komunikazioa ematen da, hau da zentzu osoago bat ematen zaio. Bi adar horietan erreparoa zorrozten bada, ikus daitezke lehenengo adarrean halako egoera zati batzu, zatiak, baina, egoera orokorraren osagarri direnak. Bigarrean ere berdin gertatzen da, hemen ere aurki daitezke testu zati batzu, egoera zatiekin parekatzen direnak; horiei, enuntziatua deituko zaie.

Testuaren enuntziatuak

Enuntziatua, komunikazioa ematen duen testu zatia bezala kontsideratu da. Enuntziatuak komunikazioa agertzen du beti; perpausak eta hitzek ere, ager dezakete, baina ez derrigorrez. Ezda testua, testuak komunikazio osoa beregan duelako, ez da perpausa ere.

(4) KATZ. "La philosophie du langage". Ed. Payot. Paris 1971, 87-92 orr. JAKOBSON. "Essais de linguistique générale". Ed. Minuit. 1963, 45-49 orr.

LIEBANA, C. "Aportaciones al estudio del lenguaje infantil en Madrid" (1982). Ed. Universidad Complutense. Madrid, 61 orr.

(5) HUSSERL, E. "Ire Recherche logique: Expression et Signification" Collection Ephiméris (1961), 32-34 orr.

MERLEAU-PONTY, M. "Phénoménologie de la Perception" (1945). Ed. Gallimard. Paris. "Les relations avec autrui chez l'enfant". (1963), Centre de Documentation Universitaire, 14-15 orr.

(6) FOSSESTOL, (2.) oharrean aipatutako BERNARDEZ-en liburuan, 127 orr.

DUBOIS-ek (7) “Enuntziatu hitzak, hiztun batek edo gehiagok egiten duen hitz segida mugatua agertzen du”, “...enuntziatuak perpausa bat edo gehiago izan ditzake bere baitan”, “...batzutan enuntziatua proposizio baten edo proposizio kate baten signifkazioa da”.

LAZARO CARRETER-ek (8) “...diskurtsoaren parean ikus daitezkeen zentzu osoko hizkuntz produktua. Horrela, perpaus bat izan daiteke, baita perpaus aldi bat ere”.

ROZENTAL-TELENKOVA-k (1978) (9) “Elkarrekin jositako perpausak sortzen duten multzo sintaktiko estilistiko berezia. Perpausak elkarrekin lotzeko bide ezberdinez baliatzen dira: Lesiko, morfologiko, sintaktiko, erritmo-doinuzko, estilozko, t.a.”, “...semantiko osotasun bateko komunikazio unitatea, VYSKAZYVANIE, hau da, enuntziatuak perpaus bat edo gehiago izan ditzake, baina izan daiteke konbentzional eskemetatik at dagoen zerbait ere”. Azkeneko hauetan sartu beharko lirake ondorengo esaldi hauek: “Zure hiria ala zikinkeria”, “Patxarana, muxu bat bezala”, “Euskalerrian euskaraz”, t.a.

Beste autore batzuen iritziz, enuntziatuak beste marka hauek ere baditu: hiztunak hitza hartzea, esaldi bat edo gehiagoko katea egitea eta isilunea edo hiztun ez aldatzea. Hauen inguruan beste alderdi batzu ere aipatzen dituzte zenbaitek, hala ere, hemen erritmo-doinua izan da testua zatitzeko garaian kontuan izan dena. Testu hau lau zatitan banatu da, lau isilune nabarmen zituelako lehenengo; bigarren, erritmo-doinuzko ikuspegi ere lau zatitan antzekoa zen. Eta bada hirugarren elementu bat ere, eta hau banaketa marka da.

Testu honetan, testu zati batzu, hau da, enuntziatuen banaketa marka batzu ikus daitezke. Ikus daitezkeenak leku eta denbora kategoriak dira: HEMEN, GERO, GERO, eta GERO. Ikus ez daitezkeenak, berriz, erritmodoinua-isiluneen sailekoak dira. Leku eta denbora kategoria horiek denak, enuntziatuari sarrera ematen diote; hala ere, lehenengo HEMEN horrek, testuaren sarrera orokorra dela dirudi; beste hiztun batzu zuzen zuzen sartu badira ere, testu honen egileak, deisisen partaide den HEMEN hori zuzenki aipatu nahi izan du.

(7) DUBOIS, J. (Igo) oharrean aipatutako obran, 192 orr.

DESCLES, J.P. “Description de quelques operations enonciatives. Modeles logiques et niveaux d'analyse linguistique”. Paris, 1974. 241 orr.

(8) LAZARO CARRETER. aipatutako obran, 162-163 orr.

(9) Enuntziatuaren inguruko teorietan, ROZENTAL-TELENKOVA, (2.) oharrean aipatutako BERNARDEZ-ek 89 orr. jasoak.

DUBOIS, J. “L. analyse du discours”. Langage 13. (1969).

DESCLES, J.P. “Modèles logiques et niveaux d'analyse linguistique”. Paris, 1974.

Beste elementuak, GERO hiru bider aipatuz, testuan denbora markatu nahi izan du; denak ETA lokarriaren bidez datoz, haserakoa ezik esan den bezala, haserakoak ez zuen lokarririk behar, aurkezpena baizik. GERO elementuak, testuari denbora sekuentziaren aldaketa adieraziko dio. Ikuspegi honetatik, testuak, denboran, lau aldaketa izan ditu, zer lehenengo enuntziatuan ere, denbora kriterioa hor dago, lehenengo GERO-aren aurrekoa, ze GERO bat baldin badago, lehen ORAIN bat edo LEHEN bat dagoelako baita.

FUCHS, C.-K (1981) (10), enuntziatua tratatzean eta deisisen barruan aurkitzen diren NI, ORAIN eta HEMEN-en funtzioa ikustean, hauek ezartzen dutela enuntziatuaren koordenadetan zero puntua dio. Enuntziatuan agertzen diren beste baloreak, HAN, GERO, ZU; HEMEN, ORAIN, NI erreferentzia hartuaz egiten dira. Markaz gainera, hots-erakera edo geldione nabarmenak egiten ditu enuntziatu batetik bestera.

Esan daiteke, bada, testu honetan haurrak zehaztasunez banatu dituela enuntziatuak, hiru denbora markaz eta bat leku markaren bidez.

Enuntziatuaren barruan komunikazio egoera eta hizkuntz zatiaren parekotasuna

TESTUA

KOMUNIKAZIO EGOERA

1go. egoera:

Haurra gela batean mahai ondoan eserita, goraizeak eskuan dituela, zenbait irudi moztan azaltzen da.

2.egoera:

Esku batean ile mataza bati heldu, bestean goraizeak dituela, ilea mozteko jarreran dago.

HIZKUNTZ GUNEA

1go. hizk. zatia:

“HEMEN, Nerea bere gelan... hartu du guraizea eta egin du, neska, txakurra...

2. hizk. zatia:

eta
GERO,
pentsatu du:
— Zer egingo det orain?
— Badakit, ilea moztzen...

(10) FUCHS, C. “Les problématiques énonciatives: Esquisse d’une présentation historique et critique”. (1981) Drlav, Revue de Linguistique, 25. Centre de Recherche de l’Université de Paris VIII.

BENVENISTE-k (1966) ere, “deixis”-en adierazgarri bezala erakusleak, adberbioak eta beste aipatzen ditu sujetoaren inguruan, denbora eta leku erlazio horiek lotzeko. “Problemas de linguística general” Ed. Siglo XXI. Madrid, 315 orr.

COSERIEU-k ere antzeko joera agertzen du aipatutako “Determinación y entorno” lan horretan.

TESTUA

KOMUNIKAZIO EGOERA

3.egoera:

Azkeneko ile zirrizta mozten ari denean, emakume bat atean dago, bere aurpegian arrotz jarrera du.

eta
GERO,

4.egoera:

Ispilu aurrean daude emakumea eta haurra; honek aurpegi tristea du.

eta
GERO,

HIZKUNTZ GUNEA

3. hizk. zatia:

Nerea, amatxo sartu da eta esan du:

– Nerea, zer ari zara egiten?

– Ilea mozten ari zara, ari da...

4. hizk. zatia:

esan du amatxo:

– Etorri nerekin, goazen ispilura ikusten, eta joan da eta ikusi du Nerea, ikusi du oso itxusia zegoela eta triste gelditu da.”

Lehenengo enuntziatuan, haurra ez da bakarrik irudiari lotu, irudiz kanpora atera eta denboran pauso bat atzera eman eta, HARTU DU GURAIZEA dio. Hemen, hiztunak entzuleari egoera hori agertzeko, testutik atera eta errekurtsio hori bilatu du; zentzu honetan, JAKOBSON, KATZ, HEIDEGER-ek (11), hiztuna eta entzulearen arteko egokitzea komunikazio guztian ematen dela diote, hiztuna batetik entzulearen muntura egokitzen dela eta entzulea hiztunarenera. Hortaz aparte, lehenengo egoera eta hizkuntz zatiaren artean parekotasuna agertzen da.

Lehenengoa bukatu eta bigarrénean sartzeko, eta GERO hortaz baliatu da, hau da beste denbora batean sartzen da, eta beste denbora horretan bere buruarekiko elkarrizketa burutuko du. Bi alderdien arteko koherentzia hemen ere argi ematen da.

Hirugarrenak, ama alaben arteko interakzioa, elkarrizketa agertzen du. Bigarren enuntziatuan elkarrizketa bere buruarekin baldin bazuen, hirugarrenean elkarrizketa beste batekin eratzen du, kasu honetan amarekin. Bestalde, hemen elkarren papelak erabakitzen dira, aginte esaneko jarrerak erabakitzean.

Hirugarrenean aipatu diren papelen erabakitze horrek, laugarrenean indarra hartzen du, agintezko esaldi horrekin. Hizkuntz zatiak esan daite-

(11) KATZ, ikusi (7.) oharrean aipatutako liburuan, 87-92 orr.

JAKOBSON ere berdin, aipatutako liburuan, 93-94 orr.

ke komunikazio egoerari konkrezioa eman eta bestalde osatu ere egin duela.

Enuntziatu motak eta perpausen banaketa

Testu hau, kontaketa bidez egin den bezala, funtsean deskribapena da, bere aditza hirugarren pertsona duela. Bere luzera, lau enuntziatu deklaratiu osatzen dute. Hori horrela bada ere, zenbait berezitasun ikusten dira: Bigarren enuntziatuan, deklaratiu eraren barruan, galdera erantzuna perpausak agertzen dira. Galdera erantzunaren partaide bezala bi pertsona azaltzen dira, benetakoa bata eta fikziozkoa bestea, eta hau gerta dadin gure burua gauzatu, objektatu egiten da; orduan bakarrik dira posible horrelako egitura sintaktikoak.

GRESILLON-ek (1981) (12) galdera-erantzunezko egitura horiek, esaldi asertibo batetik ez direla bereizten —edukinari dagokionez behintzat— dio. Autora honek hau esan nahi du: ondorengo bi egitura hauetan ez dagoela edukin aldeko diferentziarik, hau da, “¿Zer egingo det? —Ilea moztu” (moztuko det) edo zuzenean “ilea moztuko det”-en artean ez dagoela diferentziarik. GRESILLON-en iritziz, galdera-erantzun egitura tipoa hauek ez dute sendotasunik esan nahi aldetik, organizatu gabeko masa testual bati ematen zaion taxuketa bezala deskribatzen ditu.

Hirugarrenean azaltzen zaigun galderazko egitura aipatu berria dugun horretatik ezberdina da. Hasteko bi pertsona dira, ama eta alaba eta hemen amaren galdera “¿zer ari zara egiten?”-en ordean, badirudi, alabak egin duena bistan zegoenez, enfatiko edo espresio bizi batez egindako esaldi bat izan zitekeela, adibidez, “¡ilea moztu duzu!”; baina amaren intentzioa “zergatik egin zuen” galdera bazen, enfatiko esaldi horrek ez zukeen balioko.

Laugarren enuntziatuan, deklaratiu era horren barruan, bi perpaus agintezkoak agertzen dira eta bat konpletiba erakoa. Azkeneko honek, bere barruan, errepikapen bat du, “eta ikusi du Nerea, ikusi du” eta hemen ez da argi agertzen, bigarren errepikapen hori, beste zerbait ote den, agian “ikusi du bere burua”. Testu azterketara joateko bide honetan, ikusten denez, oraindik azaleko elementu batzuek besterik ez dago, azterketa egiteko garaian, hala ere bidea ibiliz egiten delako, apal bederen heldu nahi izan zaio lan honi. Bestalde, testuak badu eta beren markak agiri jarriko dituen biderik ez da nabari oraindik, ondoren ipiniko ditugun datu hauek lekuko.

(12) GRESILLON, A. “Interrogation e interlocution”. *Drav, Revue de Linguistique*, 25, (13.) aipatua, 1981, 61-67 orr.

2. Testua

Kontaktaren aurkezpena

Bigarren kontaketa hau, 2.orrian azaldu den bezala, haurrari lau fitxek osatutako historia eman zitzaion; honek, fitxak ordenatu ondoren kontaketa bat asmatu behar zuen bat batean.

Hona testuetako bat:

“HEMEN, mutila eta txakurra ari da jolasten, eta mutila jo dio txakurrari...

eta GERO, txakurra koska egin dio eta mutila min egin du...

eta mutila GERO, ari da negarra egiten.”

Testu hau lehenengoa baino motzagoa da eta haurrek badirudi denak edo gehienak, bigarren kontaketa hau laburragoa egin dutela. Edukinaren aldetik testu guztiak antzekoak baziren ere, hizkuntz erak desberdinak ziren. Horregatik, haur guztien testuak hartu eta beste batzuren artean ondorengo berezitasun horiek ikusi dira:

Testuaren neurria enuntziatutan

Alfa taldeak, banaz beste \bar{x} 3,7 enuntziatu egin ditu testuan.

Beta taldeak, banaz beste \bar{x} 3,6 enuntziatu testuan.

Eta taldeak, banaz beste \bar{x} 3,5 enuntziatu testuan.

Hiru taldeak, banaz beste \bar{x} 3,6 enuntziatu testuan.

Enuntziatuetan ez dago alde haundirik zentru batetik bestera, hiru eta erditik laura bitartean ibili dira, banaz besteko neurrian. Baina haurrak hartzen baditugu, beste hau ikus genezake:

Testuaren enuntziatuak haur kopuruz, %

Bi enuntziatutako testuak, % 7 haurrek.

Hiru enuntziatutako testuak, % 26-k.

Lau enuntziatutako testuak, % 65-k.

Bost eta sei enuntziatutako testuak, % 2-k.

Gehienak, hiru eta lau enuntziatutako testuak egin dituzte. Hemen nabari dena, hau da: Irudiaren zatiekiko lokera batetik, eta bestetik,

erabilitako kriterioak ere, nahiz eta beharrezkoak izan, ez dira berdin berdin ematen haur guztiengan, ze azken batean hitzun bakoitzak ezarzen baitu bere berea den marka multzoa.

Testua perpausetan

Alfa taldeak, banaz beste \bar{x} 6,2 perpausa egin ditu testuan.

Beta taldeak, banaz beste \bar{x} 5,56 perpausa testuan.

Eta taldeak, banaz beste \bar{x} 5,04 perpausa testuan.

Hiru taldeak, banaz beste \bar{x} 5,6 perpausa testuan.

Banaz besteko neurria hartuz badirudi ez dagoela halako alderik talde batetik bestera, baina hau ez da egia geroago ikusiko dugunez, enuntziatuak eta perpausak hitz neurritz begiratuz batzuegandik besteengana alde handia nabari bait daiteke.

Testuaren perpausen neurria haur kopuruz, %

Bi perpausetako testuak, % 3,2 haurrek.

Hiru perpausetako testuak, % 12,9-k.

Lau perpausetako testuak, % 37-k.

Bost perpausetako testuak, % 19,4-k.

Sei perpausetako testuak, % 11,2-k.

Zazpi perpausetako testuak, % 4,9-k.

Zortzi perpausetako testuak, % 9,7-k.

Bederatzi perpausetako testuak, % 1,7-k.

Testuaren perpausetan, enuntziatuekin gertatu denaren antzekoa ikusten da, gehiengoak, % 37-k lau perpausoko testua egin du; hala ere hemen aurreko koadroan agertzen ez den zerbaitetaz ohar daiteke, bostetik bederatzira bitarteko perpaus neurria % 46,9 haurrek egin dute. Zentruka diferentzia haundirik ikusten ez bada ere, haurrengan bai ikusten dira, 4 eta gehiago perpaus egin dituzten haurrak 83,9 dira.

Perpausen erak enuntziatuetan

Haur hauen testuen erak enuntziatu bakoitzean ikusteko, honako sail hauetan banatu ditugu: Psb. (perpaus simple bakarra); Psa. (perpaus

single bat baino gehiago); Pmb. (perpauš menpeko bakarra) eta Pma. (perpauš menpeko bat baino gehiago) (13).

Haurren emaitza honelakoa izan da:

Psb.	Psa.	Pmb.	Pma.
% 53,1	% 46,9	% 3,2	—

Ikus daiteke, bada, haur hauen sintasi aldeko konplexotasuna mailarik arruntenean aurkitzen dela.

Banaketa markak, enuntziatueta

Testu honetan marka zehatz bat isiluneak egin du. Testu zati guztietan daude isiluneak, batzu haundiak eta txikiak besteak. Erabili den kriterio bat isilunea izan da, eta honen ondoan enuntziatuaren banaketa agertuko duten beste elementuek zuzpertzute aurrez genuen intuizioa. Testu hauetan agertzuten diren elementuak hauek izan dira: Espazial ezaugarria “hemen” eta denbora ezaugarria “gero”; hauen ondoan, “eta” azalduko da eta baita isilune bakarra ere. Enuntziatuaren isilunea, perpauš batetik bestera pasatzerakoan egiten dena baino nabarmenagoa da.

Bestalde, kontaketa haserak ere erabili dira, bigarren taldean behintzat; hasera guztiak “hemen” markarekin azaltzen dira; lehenengoan berriz beste batzuk hasten dute testua. Hona hemen, hurrek erabili dituzten marka hauek talde ikuspegiz:

	Hemen	Gero	Eta	Isilunea	Ba, halako batean, halako batean egun batean, behin batean
Alfa taldeak	—	25,7	8,5	3,2	100
Beta taldeak	100	74,5	25,7	1,5	—
Eta taldeak	—	—	65,8	95,3	—
Guztira	100	100	100	100	100

Hemen agertzen diren elementuak, esan den bezala, enuntziatuak banatzeko eta testuaren sarrerarako erabili dira. Ez dira agertzen, zuzen zuzenean, sarrera izen batekin egiten zutenak, hau da, “Halako batean mutil bat...” esan ordez, “Mutil bat...” edo “Mikel...”-ekin sarrera egiten zutenak. Bostgarren lekuan azaltzen diren elementu horiek denak ikus

(13) GOENAGA, P. eta VILLASANTE, L. *Gramatika bideetan*. Ed. Erein, 1978. *Esta Sintaxis de la oración compuesta*. Editorial Franciscana de Aránzazu. 1976.

daiteke lehenengo taldeari dagozkiola osorik; bestalde hirugarren taldean agertzen dira “eta” elementu horren % 65,8 eta isiluneen % 95,3. Datu hau ere ezagutza mailaren ezaugarri agertzen da.

Isiluneein batera, ondorengo hau ere ikusten da:

Perpasean isildu edo esan ez diren elementuen kopurua

Alfa taldean, % 1,2 elementuren hutsa agertzen da.

Beta taldean, % 5,2 elementuren hutsa ageri da.

Eta taldean, % 93,6 elementuren hutsa ageri da.

Guztira: 100.

Beste hau ere ikus daiteke:

Testuan, haurrek erabilitako hitzak, banaz beste

Alfa taldeak, banaz beste, $\times 35,42$ hitz erabili ditu testuko.

Beta taldeak, banaz beste, $\times 30,92$ hitz.

Eta taldeak, banaz beste, $\times 11,04$ hitz.

Zer esan, haur hauen euskararen inguruan

Hemen agertu diren datu hauek egoera bat zehazten ez badute ere, joera behintzat ikus erazten dute, hau da, hiru talde horien arteko ezberdintasunak nabarmen agertzen dira. Ezberdintasun horiek, beste arrazoiez aparte eskolako ingurugiroa oso ezberdina zuten, orri hauen haseran agertu den bezala. Ez da momentua, alderdi horri buruzko xehetasunak agertzeko, bai ordea, hizkuntzari eta bereziki haur hizkuntzari buruzko ohar batzu egiteko.

Lehenengo, haurren hizkuntza, bere baitan ikusten saiatu behar da, helduen hizkuntzarekin etengabeko konparaketak egin gabe. Haurren hizkuntza, hauen munduan bakarrik ikus daiteke, mundu hortako espresio bide berezia bezala. Horregatik, helduen hizkuntzarengana pauso bat bada ere, haur hizkuntza garaiko, adineko eta inguruko beste faktore batzuren emaitza denez (14), tratu berezia ematea, didaktikarako helburuetako besterik ez bada ere, bidezkoa dirudi.

(14) ETXEBERRIA, Feli. (1984) “Elebiduntze eta Eskolatzeko arazoa”. “Hizkuntza Minorizatuaren Soziologia” (1986). 104-114 orr.

Haurren hizkuntza bere baitan ikusteko, beste arrazoi batzuren artean (15) ondorengo hauek ere aintzakotzat hartu behar dira. Hizkuntza haurraren auzaren prozesuan aurkitzen da eta areago bigarren hizkuntza bezala ikasten ari diren haurraren, gure inguruko kasu askoren gisa. Eta auzaren, gorputz-psike-ezagutzaren organiko hedapenez gain, jakina da inguru giroak zer ikusi haundia duela, PIAGET, VIGOTSKY, BERNSTEIN, LABOV, BORDIEU-k t.a. agertzen duten antzera. Inguru giroa eta hemengo haurren harreman sareak dira, haurren hizkuntzan pisu haundia duten elementuak eta hauek kontuan izanik, hizkuntz eredu eago horretara egokitu behar litzateke, mundu horretan behar beharrezko gauzak komunikatzeko tresna erabilgarria lortzeko.

Bigarren, auzariako prozesu honetan, ez dago dudarik, irakaskuntzak ere zer esan haundia duela hizkuntza eguneroko harremanetara hurbiltzen, zuzentzen eta egokitzen. Hau, beste baliabide batzuren ondoan, garrantzietako bat bezala jo daiteke. Baina irakaskuntzan dauden irakasleek ere beren gidak eta laguntzak behar dituzte (16), beren gaia irakasteko. Hizkuntzaren alderdi didaktiko hau, oinarriko faktore bat bezala behintzat, badirudi koloka xamar dagoela, hortarako dauden hizkuntz gidek komunikazioa bultzatzen ez dutelako. Esku artean dauden gramatika, metodo eta gida didaktiko gehienak perpausan bukatzen dira, nahiz eta perpaus hori gramatika sortzailearen ikuspegiz eginga izan eta nahi bezain esaldi luze edo konplikatu egin, hor, perpausa da muga.

Gramatika horien ondorioz, hutsen zuzenketan ezartzen dugu auzariaren legea, hau da, ongi/gaizki arauan. SAUSSURE-k jasotako hizkuntza/hizkera eta CHOMSKY-k formulatutako kompetentziak ere badu zer esanik gure gramatiken konzezioan eta baita beren aplikapenean ere.

Azaldu diren testuak, eredu hortaz ikusiz geroz, hutsa hutsaren ondoan agertzen da, eta aitortu beharrekoa da, hau baliagarri bada ere; ikuspegi zabalago batez egiten bada, ohar daiteke, huts batzu egin arren, esaldi batzu eta esaldi kate batzu egiten dituztela, eta, komunikatu egiten dutela, zabalago edo laburrago, aberatsago edo txiroago, jatorrago edo traketsago, baina hizkuntza komunikabide bezala erabiltzen hasiak direla.

Hizkuntza komunikabide bezala erakutsi ahal izateko, bide hori errazteko (17), testu gramatika baten beharra ikusten da, hau da, zerbait besteei komunikatzerakoan, perpausaz kanpo erabiltzen ditugun hainbat

(15) AZURMENDI, M.ª Jose. (1984) "La Educación en el proceso de normalización del Euskera". "Hizkuntza Minorizatuaren Soziologia" (1986). 125-133 orr.

(16) ROTAETXE, Karmele. (1984) "Komunikazio Gaitasunaz". "Hizkuntza Minorizatuaren Soziologia" (1986), 96-101 orr.

(17) IDIAZABAL, Itziar. (1984) "Hizkuntz Minorizatuaren Soziologia" (1986). 167-181 orr.

ezaugarri aztertu eta irakasteko bidean jarriko dituen gramatika bat bitarteko baliagarria izango litzatekeela dirudi.

Testu gramatikak batikbat hizkuntza komunikabide bezala azpimarratuko luke, ez behiaboristek erabiltzen duten “tresna”, ezta estrukturalistek erabiltzen duten zentzuan ere, komunikatzeko baino tresna hutsa bezala, ez baizik hiztunek elkarrekin duten ekintzan, elkarrekiko ekintzan oinarritzen den komunikazioan du esanahi osoa hizkuntzak. Ikuspegi hontaz, hemen aurkeztutako testu horiek ere, bere huts eta guzti, komunikatzen zuten, eta areago, neurritz txiroena eman duen taldeko haurrak ere, bere muga guztiekin, batzuetan sujetuaren hutsa, elipsia edo ez, besteetan aditz laguntzailearena, edo beste edozein ezaugarriren hutsa agertu arren, gure iritziz, komunikazioa eman dute.

Azkenik, orri hauek gaian sarrera bat besterik ez direnez, umeen hizkuntzaren inguruan ezagutzarako abiapuntu bat izan daitezkeelakoan egin dira.